

מחקר מלווה של הקהילות

(דגמים: קהילות אקדמיה-כיתה, עמיתי אקדמיה)

שמות החוקרים:

גב' מוריה טל

בהשתתפות של: ד"ר עדה גבל, ד"ר יובל ואדעי, גב' רעות שפירא

שם המוסד המכשיר:

'מכללת שאנן- האקדמית הדתית לחינוך'

כותרת המחקר:

חקר מקרה: 'קהילת אקדמיה'

תיאור המחקר:

בבסיס חזונו של אנשי האקדמיה, המלווים מקצועית פרחי הוראה קיים הרצון להכשיר ולהכין את הלומדים באופן פרקטי ורלוונטי לשדה הקליני, ולהטמיע בהם עקרונות ופרקטיקות שישרתו אותם הלכה למעשה בשדה החינוכי, עם זאת המציאות בשטח מעלה מורכבות ביחס למוכנותם והתמודדותם של פרחי ההוראה עם הגעתם לשטח. בהתאם לכך, ביסודו של מחקר זה יעמוד המנגנון של קהילה לומדת, המורכבת ממורות מכשירות ומורות עמיתות, בהובלת צוות אקדמי של מכללת שאנן- האקדמית הדתית לחינוך. מטרת המחקר היא הרחבת היריעה באופן שבו יכולה קהילה לומדת ובמקרה זה, קהילת אקדמיה, לקדם תכנים פדגוגיים וחינוכיים.

כמו כן, מחקר זה יעסוק בבחינת הממשק בין האקדמיה לשדה באמצעות התבוננות ובדיקה מעמיקה של הרלוונטיות, היתרונות והמורכבויות של "קהילת אקדמיה", במסגרת פרויקט ההכשרה "אקדמיה- כיתה" תוך יצירת אינטגרציה בין ידע תיאורטי לידע פרקטי בתחום החינוך וההוראה. כמו כן, במסגרת המחקר נעמוד על חשיבותו של חיבור זה בשלושה שדות לימודיים; בשדה האקדמי, בשדה הסטודנטיאלי, ובשדה הקליני-צוות ביה"ס. בחינת החקר תעשה על "קהילת אקדמיה": השתלמות מוסדית מטעם המוסד האקדמי במרחב הבית ספרי בו מתקיימת תכנית "אקדמיה- כיתה".

שותפויות בין מוסדות אקדמיים ובתי ספר להכשרת מורים הם מרכיב יסודי בתוכניות הכשרה כבר למעלה משני עשורים. לאורך השנים פותחו מודלים שונים הן בישראל והן בעולם, המייצגים רמות שונות של חיבור בין שותפים. מוסדות הכשרה בדרך כלל רואים בבתי ספר פלטפורמה המאפשרת לסטודנטים לצבור ניסיון הוראה מעשי לצד הלימודים העיוניים שלהם במכללה. עם זאת, תוכניות מסוימות, במיוחד ניסיוניות במכללות, אימצו גישה מקיפה יותר. תוכניות אלה, הידועות בשם בתי ספר לפיתוח מקצועי (S.D.P.), מטרתן להביא לשינוי פרדיגמה בהכשרה טרום עבודה ולטפח למידה שיתופית בין מורים (שני, טל ומרגולין, 2015).

תכנית אקדמיה כיתה להכשרת מורים שמה לה למטרה לחזק את הקשר בין פרקטיקה לתיאוריה על ידי יצירת שותפויות בין מוסדות הכשרה ובתי ספר. תוכנית זו שמה דגש משמעותי על טיפוח מערכות יחסים, טיפוח קשרים ובניית זיקה בין המרכיבים השותפים לה. בכך היא מסיטה את המיקוד מהמרכיבים המבודדים של הכשרת מורים, ומאפשרת לסגל האקדמי להבין טוב יותר את הקשר המורכב בין תיאוריה לפרקטיקה. מצוידים בהבנה עמוקה יותר זו, מרצים מוסמכים להעביר ביעילות את הידע החשוב הזה לסטודנטים שלהם, ובסופו של דבר לשפר את האיכות הכוללת של החינוך כשהעיקרון הייחודי בתכנית זו, הוא הקשר ההדוק עם השדה.

בהכשרת מורים הרווחת, הסטודנטים מעריכים את חווית ההתנסות המעשית שלהם כבעלת ערך רב. מנגד, הם מביעים תסכול מההתמקדות המרבית בשיעורים התיאורטיים הנלמדים במכללה, בהיעדר הלימה להתנסות בשדה הקליני. הסטודנטים מדווחים ברוב המקרים על הקושי במציאת קשר משמעותי בין התיאוריה הנלמדת במכללה לבין הפרקטיקה בהתנסות המעשית. חוקרים בחנו את התפקידים המובהקים של מסגרות ההכשרה ובתי ספר, והדגישו כיצד חלוקה זו מנציחה את ההפרדה בין תיאוריה לפרקטיקה, המובילה לקיטוב ולפיצול. לדבריהם, מערכות אלו נתפסות לרוב כנפרדות ומרוחקות זו מזו.

לעומת זאת, תכנית אקדמיה- כיתה נותנת מקום מרכזי ללמידה המעשית פרקטית, כהיבט ליבה של הכשרת מורים. היא מכירה בכך שהצלחה טמונה בעיצוב תוכנית הכשרה המשלבת ומחברת באופן יעיל בין תיאוריה ופרקטיקה, כמו גם ההקשרים השונים בתוך החינוך ובתי הספר כדי להבטיח את הצלחתה. הפוטנציאל של מודל זה טמון במיזוג שתי המערכות למערכת מאוחדת ומתקדמת, במקום להתפתח במנותק זו מזו. עפ"י מודל זה, הכשרת המורים לא תוגבל עוד בגבולות הארגוניים של בתי ספר ומוסדות הכשרה. במקום זאת, יוקדם מבנה הוליסטי, שבו הכשרת מורים ובתי ספר משתפים פעולה ליצירת מערכת חדשה המציבה את ההתפתחות המקצועית של המורים בליבה, תוך דגש משמעותי על למידה והתנסות מעשיים. (שני, טל, מרגולין, 2015).

התפיסה האקולוגית מעידה כי שותפויות בין בתי ספר ומכללות ממלאות תפקיד מכריע בהתפתחות המקצועית של כל הצדדים המעורבים. שותפויות אלו מאיצות תהליך של שינוי ויוזמות פורצות דרך בתוך בתי הספר. בנוסף, הם מטפחות סביבת למידה נוחה המעודדת חדשנות, ניסויים, מחקר, בתוך הארגון ומחוצה לו, והתלהבות מחודשת מההוראה (צלרמאייר, 2005).

לתכנית 'אקדמיה-לכיתה' יש פוטנציאל לטפח למידה בתוך הכיתה, תוך ניצול המומחיות של מורים מנוסים ותלמידים כאחד כבסיס רב ערך ללמידה. עם זאת, כדי שגישה זו תהיה יעילה, היא לא יכולה להסתמך רק על פגישות אקראיות ועל רצונם הטוב של השותפים. הניסיון הראה כי למידה משותפת ורפלקטיבית חייבת להיות מוטמעת בתוך קהילה מקצועית של מורים ותיקים וחדשים כאחד. לשם כך נדרשת גישה מובנית ומאורגנת ללמידה, הבחנה ושיטתיות של פרקטיקות פדגוגיות וידע נושא באמצעות ניתוח והמשגה מעמיקים. גישה כזו שואפת לשפר את שיטות ההוראה והפעולה (שני, 2010).

יצירה וטיפוח של קהילות למידה מקצועיות בתוך סביבה המעודדת דיאלוג ולמידה משמעותיים היא משימה מורכבת שאין לזלזל בה. זה מצריך ידע נרחב, שיתוף פעולה ונכונות מכל בעלי העניין, כמו גם משאבים רבים, אנרגיה בלתי נלאית ומנהיגות בעלת חזון שמכירה הן באתגרים והן בתגמול הפוטנציאלי (שני, טל ומרגולין, 2015).

במסגרת התוכנית 'אקדמיה-כיתה' ניתן לבטל את ההפרדה בין בעלי עניין שונים המעורבים בפיתוח מקצועי, לרבות מורים, מנהלים וסטודנטים, בתי ספר או מכללות. תוכנית זו רואה את בתי הספר כבסיס שיתופי לפיתוח מקצועי, המסייעים ללמידה מעשית ומשמעותית לכל השותפים. באמצעות הסרת חומות אלו, התוכנית שואפת ליצור סביבה שיתופית ומכילה לצמיחה והתפתחות של כלל האוכלוסיות והמעגלים השונים הלוקחים חלק בהכשרת הסטודנטים להוראה (שני, טל ומרגולין, 2015).

2. רציונל המחקר

מחקרים מעידים שהגישה החינוכית ופרקטיקות ההוראה של מורים בבתי הספר מבוססים ברובם על ההתנסות המעשית של המורים, לעיתים אף על חשבון הפנייה לידע התאורטי והמחקרי אליהם נחשפו במסגרת ההכשרה המקצועית במוסדות האקדמיים. על רקע גישה זו, אנו מוצאים עניין רב בבחינת החיבור המקצועי בין המרחב האקדמי למרחב הפרקטי- בית ספרי, בניסיון להבין את משמעות שילוב קהילת לומדים בשדה באופן עקבי ואינטנסיבי ומתוך רצון לעקוב אחר השפעתה וערכה של קהילה שיתופית לומדת, בה אנשי אקדמיה מבצעים תהליך התערבות במרחב הבית ספרי בשילוב מורים ופרחי הוראה. במסגרת המחקר אנסה לעמוד על משמעותו של חיבור זה תוך בחינה של תרומתו לפרחי ההוראה, אנשי האקדמיה ולצוות המורים בביה"ס.

3. ברמה האישית, נושא זה פוגש את החוקרת המובילה בשנת מעבר מביה"ס לעולם האקדמי, ולפיכך מעניין אותי לבחון את הקשר בין שני העולמות ולעמוד על טיבו של חיבור בין השניים, ההפריה ההדדית והאפשרויות לקידום ופיתוח מערכת החינוך דרך חיבורים אלו, מתוך ראייה חינוכית הרואה בחשיבות צמצום הפערים בין השדה לשטח וברלוונטיות ההכרחית לאקדמיה במסגרת הכשרה של פרחי הוראה.

4. שאלות המחקר

1. מה תרומת הקשר בין המכללה לשדה (ביסוסה של קהילת אקדמיה במסגרת אקדמיה כיתה) לפרחי ההוראה, לצוות המורים בבית הספר ולמדריכים הפדגוגיים?
2. באיזה אופן המורות בביה"ס מרגישות שהן נתרמו מבחינה מקצועית ע"י האקדמיה?
3. באיזו אופן מרגישים פרחי ההוראה שתוכנית אקדמיה כיתה בכלל וקהילת אקדמיה בפרט תרמה להכשרתן המקצועית?
4. באיזו אופן מרגישים פרחי ההוראה שתוכנית אקדמיה כיתה בכלל וקהילת אקדמיה בפרט שינתה את תפיסתם בנוגע למשמעת בכיתה?
5. באיזו אופן מרגישים פרחי ההוראה שתוכנית אקדמיה בכלל וקהילת אקדמיה בפרט כיתה השפיעה על תפיסתם בנוגע ללמידה והוראה?
6. באיזה אופן מרגישים פרחי ההוראה שינוי בתפיסת התפקיד שלהם בעקבות מעורבותם בקהילת אקדמיה?
7. באיזה אופן העבודה והלמידה בשטח במסגרת התוכנית אקדמיה כיתה מגשרת ומתווכת את הידע התיאורטי כאשר מתקיימת תכנית מלווה של קהילת אקדמיה?
8. מה השפעתה של קהילת אקדמיה על תוצרי הלמידה של פרחי ההוראה?

5. שיטת המחקר, שיטת הדגימה, הצגת כלי המחקר

שדה המחקר יתקיים בביה"ס בצפון הארץ. אוכלוסיית המחקר, תכלול, פרחי הוראה, אנשי אקדמיה מורים ותלמידים, כאשר מתודולוגיית המחקר תעשה במערך איכותני. במסגרת שיטת המחקר נשתמש בראיונות, רשימות שדה ותצפיות ככלי מחקר לטובת בחינה מעמיקה של קיומה של קהילת אקדמיה בשדה החינוכי. הראיונות יתבצעו בשלוש פעימות, בתחילת התהליך, באמצע ובסופו. רשימות שדה ותצפיות יעשו באופן תדיר לאורך כל המחקר. כמו כן, יעשה תיעוד מתמשך של הסתכלות רפלקטיבית בתוצר המתהווה הן ברובד של התוצר עצמו והן ברובד של תהליך התוצר והלמידה. ברמת האתיקה המחקרית, המחקר יתבצע תוך שקיפות מלאה מול כל משתפי המחקר ושמירה על פרטיותם של כלל המשתתפים.

הצגת תוצאות כלי המחקר בשלושה שדות; השדה בשדה האקדמי, בשדה הסטודנטיאלי, ובשדה הקליני-צוות ביה"ס

השדה הסטודנטיאלי

הממצאים של כלי המחקר בשדה הסטודנטיאלי מציגים תמונה חיובית נוכח מעורבותו של סגל אקדמי המלווה באופן משמעותי את ההכשרה בשטח, הן מצידן כסטודנטיות והן מצד ביה"ס, לדבריהן הקשר ההדוק בין שלושת הגורמים, מייצר שפה אחידה ומקל על ההתנהלות במרחב הבית ספרי, כמו כן, שיתוף הפעולה הנ"ל יוצר הלימה בין הידע התיאורטי הנלמד במכללה לבין הידע הפרקטי שהן פוגשות בו במסגרת ההתנסות המעשית בשדה. לדברי הסטודנטיות, ההימצאות בקהילה מקצועית לומדת, מעניק להן ביטחון, ידע ומוטיבציה ללמידה ובעיקר מייצר עבורן התנסות אותנטית של השדה החינוכי. כמו כן, תהליך משמעותי בשיתוף הצוות המכשיר מעורר בהן חיבור אישי ותחושת מחויבות למוסד ולתהליך כולו. לצד התובנות שהצגתי עולה החשיבות בדיוק השיבוצים בין המורות המכשירות וקבוצת הסטודנטיות כמו כן, עלו קשיים בנושא התיאומים מול ביה"ס ובהתאם לכך יש ליצור שיתוף פעולה מהסוג הזה באופן מותאם לשדה הקליני ובאופן מבוקר בנציגות מובילה מטעם המכללה ומטעם ביה"ס.

מרחב השדה הקליני- צוות ביה"ס

מתוך הראיונות ורשומות השדה שליוו את תהליך המחקר עולה, כי הצוות הבית ספרי הרגיש שליווי מקצועי- אקדמי יצר אצלם תחושה של ביטחון ומוטיבציה להתנסות בתהליכי למידה חדשניים ובנוסף, אפשר להם לצאת מאזור הנוחות על מנת לאתגר את עצמם. בנוסף, תהליך הלמידה המשותף עם הסטודנטיות במסגרת ההשתלמות היה משמעותי כדי להצליח להביא את הנלמד לידי ביטוי בכיתה לאור הוראה משותפת במסגרת ההתנסות, יתרה מזאת, זה חיזק את חווית המחויבות של הסטודנטיות לתהליך כולו עקב התהליך המשותף. עם זאת עלו לא מעט חששות ואתגרים בהיבטים שונים, תכנון זמן, גיוס התלמידות, המעבר מהוראה פרונטלית ללמידה פעילה, המחויבות לתהליך וכו'. חלק מהצוות העיד שהעדר מחויבות מצד המורה המכשירה או מצד הסטודנטית פוגמים בתהליך, מה שמחזק את

העובדה, שרק למידה שיתופית משמעותית כקהילה מקצועית מייצרת חווית הצלחה והתנסות משמעותיים בשדה הקליני. נקודה נוספת שעלתה, היא העדר משאבים, בהתאם לתהליך של הטמעת בהתחדשות בלמידה, היה קושי לדוגמה בהיבט הטכנולוגי וכו', הדבר לא פעם הדבר תסכל את הצוות המקצועי והניע אותו מלהוריד לשטח את הנלמד. בסופו של דבר רוב אנשי הצוות שראיינתי העידו שהן קיבלו המון כלים פרקטיים שהן ירצו לשמר ולהביאם לידי ביטוי בהמשך דרכם החינוכית.

השדה האקדמי

בהתבסס על הניסיון שלנו, הצלחתו של מודל שותפות המלווה בתהליך מקצועי משותף, מסתמך על מחויבות ללמידה מתמשכת באופן כללי ולתהליך הספציפי בפרט. באמצעות זמן מובנה המוקדש להתבוננות, משוב וחשיבה רפלקטיבית על תהליכי הוראה, למידה והערכה ומחויבות לתהליך, הקהילה המקצועית עוברת תהליך למידה משמעותי. במסגרת ההשתלמות השנתית הוכן ל"ז שנקבע מראש מול הנהלת ביה"ס, ושעות הפיתוח המקצועי המשותף התקיימו בתאריכים ייעודיים שנקבעו מראש, בסוף יום הלימודים במוסד המכשיר. ההשתלמות בפרט והתהליך כולו באופן כללי הפגישו סטודנטיות, מתמחות, מורות חדשות, מורות ותיקות, צוות הנהלה, מדריכים פדגוגיים וסגל אקדמי לעבודה ולמידה משותפת, בשאיפה להקים מסגרת פעולה משותפת, שפה משותפת, נורמות משותפות וגישה דינמית לפיתוח מקצועי. שותפות זו שאפה לטפח מנהיגות תוך בית ספרית, תוך התמקדות בשיפור בר קיימא. ובנוסף, תמיכה בצמיחה האישית והמקצועית של כל המשתתפים. מהחוויה האישית שלנו בלבד עולה הצורך לדייק את החיבורים מול המוסד המכשיר, מתוך הבנה, שמחויבות לתהליך הינה הכרחית, מצד ביה"ס נדרש גורם מוביל ומתכלל את התהליך. מצד ליווי הסטודנטיות, נרשמה חוויה טובה. הימצאותו של סגל אקדמי בחדר המורים, אפשר קשר אישי משמעותי עם הסטודנטיות ובנוסף, נתן מקום לתהליכים מקצועיים משמעותיים שאינם יכולים להתקיים במסגרת המכללה בלבד כמו כן, נוכחות אדמית השפיעה על ליווי הצוות המכשיר ואף על ההנהלה, תוך רגישות רבה ומקצועיות ניתנה האפשרות לקחת חלק בחשיבה על היבטים נוספים, כמו למשל: יוזמות חינוכיות של מורות ושיתוף ההנהלה בהוצאה לפועל של תהליכים מהסוג הזה.

סיכום הממצאים

כחלק מתהליכי המחקר, יצאנו לבירור מעמיק אודות טיב החיבורים ויחסי הגומלין בין האקדמיה לשדה, וכמקרה בוחן אנו מנסים להבין את השפעתה ותרומתה של קהילת אקדמיה כיתה כחלק אינטגרלי ממערך קהילת בית הספר, מטרתו של מחקר זה אינו לעמוד על טיב החיבור הזה מהצד הסטודנטיאלי בלבד, אלא חיפוש אודות הממשקים והבנה עמוקה של השפעה רב תכליתית על המערך האקדמי, הבית ספרי והסטודנטיאלי כאחד. מהרשמים שקיבלנו משאלון שהעברנו לצוות המורים בראשית הדרך, ככלי מיפוי ראשיתי, קיבלנו שתי הנחות יסוד עיקריות, האחת מדברת על הפוטנציאל המצוי בהימצאות קהילת האקדמיה בשטח, על כל המשתמע מכך, שיתוף הפעולה עם הסטודנטיות כתומכות הוראה,

כניסתן של אסטרטגיות למידה מגוונות, ההנחיה האקדמית שבעקיפין מגיעה לפתחה של מורה הנמצאת בשטח וכו', וההנחה השנייה מדברת על הרצון של קהל המורים להתחדש ול'לשרג' את ההוראה ועל העובדה שמדובר ברכיב הכרחי (אם לא הישרדותי) כדי לצלוח את מלאכת החינוך באופן מטבי ומשמעותי. ראוי לציין שמנקודת מבטן של המורות עולה ההבנה שהסטודנטיות עוברות תהליך, ובמקום הזה מעבר לתרומתן הרבה כאיש צוות נוסף בכיתה, עליהן לדייק את עבודתן בשדה באמצעות ליווי, התנסות ולמידה. כבר בשלב זה ניתן לראות את ההשפעה ההדדית בהימצאות קהילת אקדמיה בבית הספר ושילובה במסגרת הבית ספרית.

כמו כן, משיחות עם הצוות המכשיר עולה, שתהליך ההוראה בשילוב קהילת האקדמיה והליווי האקדמי משנה את החשיבה, מעורר מוטיבציה בקרב הצוות עד כדי התרגשות לקראת הכניסה לכיתה ומשרה וודאות ורוגע מבחינת ארגון ותכנון הלמידה. מתוך הנתונים הללו ניתן לראות כי ההתחדשות בלמידה בשילוב ליווי אקדמי וקהילת לומדים המשולבת בכיתה זוהי נוסחה מוצלחת להתחדשות ולמידה משמעותית, עם זאת יש לא מעט אתגרים בתהליך מהסוג הזה, מבחינת המורה מדובר במעבר מתכנון ולמידה פרסונלית ואישית להתארגנות שיתופית, מצד הסטודנטיות הנדרשות להעמיק ולהרחיב את יכולת הלמידה שלהן ומצד הסגל האקדמי ששואף לממשקים לנעשה בשטח עם הידע התיאורטי הנלמד במסגרת האקדמית.

מסקנות

מתוך כל האמור לעיל עולות מספר מסקנות:

1. שיתוף פעולה בין שלושת הגורמים (אקדמי, סטודנטיאלי וקליני) והימצאותה של קהילה מקצועית לומדת בשדה הקליני מאפשרת תהליך למידה משמעותי על כל המשתמע מכך.
2. הימצאותו של סגל אקדמי בשדה הקליני מעורר מוטיבציה בקרב מורים להתחדשות בלמידה.
3. מחויבות כלל הגורמים לתכנית סדורה עפ"י לו"ז מובנה, הכרחית לטובת הצלחת התהליך.
4. הימצאותו של גורם מתכלל ומתווך מטעם המסד המכשיר יכול לתרום באופן משמעותי לניהול התהליך.
5. נוכחתן והשתתפותן הסדירה של סטודנטיות להוראה במסגרת תהליך פיתוח מקצועי של המוסד המכשיר לצד המורות המאמנות והסגל האקדמי, תורם לקשר משמעותי שלהן מול הצוות המכשיר ומול הסגל האקדמי, ובנוסף, מאפשר להן לעבור תהליך למידה פרקטי ומשמעותי.
6. השתתפותן הפעילה של הסטודנטיות במסגרת התהליך היישומי של הפיתוח המקצועי, מעניקה להן ולמוסד המכשיר הבנה תודעתית עמוקה המקטלגת אותן כמורות בעלות תחושת אחריות ומחויבות, הנחשבות כחלק מהצוות המקצועי, היבט זה משפיעה על מעמדן של הסטודנטיות במסגרת בית הספר, כמו כן, הכרה זו מבליטה את תרומתם החשובה לסביבת ההוראה והלמידה ומבססת תחושת שייכות ובעלות בתוך המוסד
7. תהליך למידה משותף של כלל הגורמים מייצר תחושת מחויבות מצד הסטודנטיות לתהליך.

8. הימצאותה של קהילה מקצועית לומדת מצמצמת את הפערים בין הלמידה התיאורטית במוסדות האקדמיים לבין הביטוי המעשי של הנלמד בשטח ומעניקה לסגל האקדמי הבנה מעמיקה של ההיבטים היישומיים של הנלמד.

ביבליוגרפיה:

שני, מרגולין, אילנה, & טל, פנינת (2015). **אקדמיה-כיתה: בשורה חדשה או "עוד מאותו דבר"?** ביטאון מכון מופת, גיליון 55.

שני, מ' (2010). לקראת תפיסה אקולוגית של שילוב. בתוך א', מרגולין (עורכת), **מעבר לנהר - נתיב הכשרה רב-מסלולי. הכשרת מורים כרב-שיח** (עמ' 148-170). תל-אביב: מכון מופ"ת ומכללת לוינסקי לחינוך.

צלרמאיר, מ' (2005). העמיתות כקהילה מקצועית לומדת חוקרת: סקירת ספרות. בתוך א' מרגולין ומ' צלרמאיר (עורכות), **בגוף ראשון: עמיתות מכללה-שדה. קובץ מחקרים עצמיים** (עמ' 11-27). תל-אביב: מכון מופ"ת ומכללת לוינסקי לחינוך.